

TÜRKİYE’DE SOSYAL POLİTİKALARIN SOSYAL HİZMET EĞİTİMİ ÜZERİNDEKİ BELİRLEYİCİLİĞİ

Abdülkadir YELER*

Öz

Refah devletinin aracı olan sosyal politikanın en önemli araçlarından biri şüphesiz sosyal hizmettir. Sosyal politikaların sosyal hizmet üzerindeki belirleyiciliği, Türkiye’de sosyal hizmet eğitimi için de söz konusu olmuştur.

Bu çalışmada Türkiye’de dönemsel olarak sosyal politikalar ile sosyal hizmet eğitimi arasındaki etkileşim incelenmektedir. Çalışmada tarihsel süreç takip edilmiş ve dokümantasyon metodu kullanılmıştır. Öncelikle konunun temel kavramları olan sosyal politika ve sosyal hizmet tanımlanmıştır. Sonra Türkiye’de sosyal hizmet eğitiminin geçirdiği süreçler incelenerek sosyal politikaların bu süreçler üzerindeki belirleyiciliği tartışılmıştır.

Sosyal hizmet eğitiminin güncel sorunlarının da dile getirildiği çalışmada, modernleşme ve şehirleşme ile birlikte Türk toplumunun geçirdiği değişim ve dönüşümlerin sosyal politika ve dolayısıyla sosyal hizmet anlayışını da dönüştürdüğü tespit edilmiştir. Buna paralel olarak, üniversitelerde açılan yeni bölümlerle sosyal hizmet eğitime ivme kazandırılmasının, sosyal ihtiyaçlara ve sorunlara güncel sosyal politikalarla uyumlu çözüm arayışlarının sonucu olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal politika, sosyal hizmet, sosyal hizmet eğitimi.

THE DECISIVENESS OF SOCIAL POLICY ON SOCIAL WORK EDUCATION IN TURKEY

Abstract

One of the most important tools of social policy, which is the instrument of welfare state, is undoubtedly social service. Social policy, just as it is effective on social services, it is also a determining factor in social work education in Turkey.

In this study the interaction between social policy and social work education in Turkey were examined periodically. Historical process was traced and documentation method was used. First of all, the basic concepts of this topic, social policy and social work are defined. Subsequently, examined the process of social work education in Turkey and social policy decisiveness on this process were discussed.

In the study, where the current problems of social service education are also mentioned, it has been determined that the changes and transformations of Turkish society along with modernization and urbanization not only transform social policy, but also transform the understanding of social work. In relation to this, it has been determined that the acceleration of social service education with the new departments opened in universities is the result of the search for solutions to social needs and problems in line with current social policies.

Keywords: Social policies, social work, social work education

Atf Bilgisi: YELER, A., “Türkiye’de Sosyal Politikaların Sosyal Hizmet Eğitimi Üzerindeki Belirleyiciliği”, İMGELEM, 3 (5): 273-285.

Citation Information: YELER, A., “The Decisiveness Of Social Policy On Social Work Education In Turkey”, İMGELEM, 3 (5): 273-285.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi /Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul/Türkiye.

E-posta: akyeler@gmail.com , ORCID Number: 0000-0002-4791-6118

Araştırma Makalesi/Research Article.

Başvuru/Received: 12.11.2019

Kabul/Accepted: 20 .11.2019

1. Giriş: Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet

Türkiye’de sosyal politika ve sosyal hizmet eğitimi ilişkisini konu edinen bu çalışmada, sosyal politika ve sosyal hizmet kavramlarının ana hatlarıyla tanımlanması ve gelişim sürecinin özetlenmesi, içeriğin anlaşılması açısından faydalı olacaktır.

Sosyal politika kavramı kıta Avrupası’nda “sosyal politika”, Kuzey Amerika’da ise “sosyal refah politikası” olarak kullanılmaktadır (Yemişçi, 2017: 643) Sosyal politikanın kimleri kapsayacağı ve sosyal politikaları kimlerin uygulayacağı konusunda ise farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bu sebeple sosyal politika sınırları net çizgilerle belirlenmemiş bir alandır. Bazı yaklaşımlara göre sosyal politikanın kapsamı çalışan işçi sınıfla sınırlı tutulurken, bazı yaklaşımlar toplumdaki tüm dezavantajlı grupları sosyal politikanın kapsamı içinde saymaktadır. Nitekim, doğuşu ve gelişme süreci dikkate alındığında, sosyal politikanın kapsamı ve araçları zamana ve bu politikaları uygulayan ülkelere göre farklılıklar göstermiştir.

Uygulama pratiklerinde ortaya çıkan farklılıklar, sosyal politika kavramının tanımlanmasına da yansımaktadır. Bazı yaklaşımlar sosyal politikayı, devletin her kategoriden vatandaşın sosyal şartlarına ve imkanlarına müdahale etmesi şeklinde, geniş bir açıda tanımlarken, bazı yaklaşımlar ise, sadece çalışma ilişkileri ile sınırlı tutan tanımları benimsemektedir. Sadece çalışan sınıfın yaşam şartlarını iyileştirmeye yönelik önlemler, “dar anlamda sosyal politika” olarak değerlendirilirken; sosyal politikaların çalışan sınıfla sınırlı tutulmasının kamu düzenini sağlamada yetersiz olacağı düşüncesi ön plana çıkmış ve kamu düzeninin sağlanmasında tehdit oluşturan bütün grupların desteklenmesi düşüncesi ile geniş anlamda sosyal politika anlayışı ortaya çıkmıştır (Yemişçi, 2017; 643). Günümüzde literatürde baskın hale gelen anlayışa göre; sosyal politika tüm toplumsal sorunları ve grupları kapsamaktadır (Ersöz, 2005: 760).

Sosyal hizmet ise; sanayileşme sonrası oluşan yeni toplum düzeninde, sosyal politikaların uygulanması sürecinde ortaya çıkan ve sosyal ihtiyaçlara çözüm üretmek üzere gelişen bir anlayıştır. Dünya üzerinde toplumsal yapıların politik düzeni, kültürü, dayanışma biçimleri ve değer yargıları farklılaştığı gibi; sosyal politikaları oluşturma biçimleri ve sosyal hizmete yükledikleri anlamlar da o derece farklılaşmaktadır (Teater, 2015: 5-30).

Sosyal hizmet kavramı; sosyal politika, sosyal refah ve sosyal güvenlik gibi kavramlarla doğrudan ilgili ve hatta iç içe geçmiş bir içeriğe sahiptir. Toplumda gündelik hayatını devam ettirebilmek için kendi kendine yeterli olmayan dezavantajlı grupları

güçlendirmek amacıyla devletin aldığı önlemler ve yürüttüğü politikalar, sosyal politikaları oluştururken; sosyal hizmetler, sosyal politikaların uygulama araçlarından biri olmaktadır. Bu haliyle sosyal politikalar ve sosyal hizmetler, refah devletinin araçları sayılmaktadır. Benzer şekilde, bir sosyal politika uygulaması olan sosyal güvenlik, primli sistemlerle çalışanların haklarını koruma altına alırken, çalışmayanların sosyal güvenliğinin sağlanmasında sosyal hizmet uygulamaları birer sosyal güvenlik aracı olmaktadır.

Şüphesiz, günümüzde sosyal hizmeti gerektiren hastalık, yaşlılık, engellilik, yoksulluk gibi durumlar ve bu durumların ortaya çıkardığı ihtiyaçlar, ilk insandan bugüne var olagelmıştır. Tarihin farklı dönemlerinde, her toplum farklı yöntemlerle ve geleneksel dayanışma ağlarıyla bu tür sorunlara çözüm üretmeyi denemiştir. Modern anlamda sosyal hizmetler, sanayi devriminin oluşturduğu yeni sosyo-politik ortamın bir sonucu olarak gelişmiştir. Dolayısıyla sosyal politikalar ve onun uygulanma biçimi olan sosyal hizmetler dinamik bir yapıya sahip olup, toplumların değişen sosyal ihtiyaçlarına cevap vermek üzere sürekli bir değişim ve gelişim halinde seyretmektedir.

Türkiye’de 1961 Anayasasının 2. maddesinde yer alan “*Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk bir devletidir*” ifadesiyle ilk defa sosyal devlete vurgu yapılmıştır. 1982 Anayasasında ise, devletin sosyal hukuk devleti olduğu, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunun sağlanması gerektiği ve bunları sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engellerin kaldırılarak kişinin maddi ve manevi varlığının geliştirilmesi için gerekli şartların hazırlanması devletin görevi sayılmıştır.

Türkiye’de toplumsal dayanışmanın geçmişi göz önüne alındığında, Osmanlıdaki uygulamalardan eski Türk devletlerine kadar uzanan geniş bir tarihi süreç ve çok boyutlu toplumsal dayanışma örneklerine rastlanmaktadır. 1961 Anayasasında yer alan “*sosyal devlet*” ilkesi ise, modern anlamda sosyal politikaların başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Türkiye’de sosyal hizmet eğitimi de sosyal politikalara paralel olarak 1960’lı yıllarda başlamış, uzun yıllar, devletin geliştirdiği sınırlı sosyal politikalara uyumlu olarak devam etmiştir. Nitekim sosyal sorunların ve ihtiyaçların hızla arttığı 2000’li yıllardan itibaren devletin sosyal politikalarındaki artış ve değişim, sosyal hizmet eğitiminde de önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir.

2. Türkiye’de Sosyal Politikalar ile Sosyal Hizmet Eğitimi İlişkisi

Türkiye’de sosyal hizmetin geçmişine bakıldığında genellikle; Osmanlı’daki ahilik, lonca teşkilatı gibi mesleki dayanışma örgütlerine ve sosyal yardım konusunda faaliyet

yürüten vakıflara vurgu yapılmaktadır. Sosyal hizmete konu olan yoksulluk, hastalık, yaşlılık, engellilik ve psiko-sosyal sorunlarda temel refah sağlayıcının aile olduğu ve ailenin yeterli olmadığı durumlarda mesleki dayanışma örgütleri ve vakıfların faaliyetlerinin toplumsal ihtiyaçlar konusunda önemli roller üstlendiği kabul edilmektedir (Yeler, 2019: 14). Nitekim günümüzde halen varlığını sürdüren ve sosyal hizmet alanında önemli roller üstlenen birçok kurumun, Osmanlı'da 19. yüzyılda kurulduğu görülmektedir. Mesela, 1868 yılında Osmanlı'da Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) kurulmuş, 1896 yılında, yaklaşık bin kişilik kapasiteye sahip Daru'l-Aceze faaliyete geçmiş, 1899 yılından itibaren Hamidiye Etfal Hastane-i Alisi, modern bir çocuk hastanesi olarak yoksul kadınlara ve çocuklara hizmet vermeye başlamış ve 1902 yılında, üç yüz yetime barınma ve eğitim imkânı sağlayan bir yetimhane, yani Darulhayr-i Ali hizmete girmiştir. Buna ilaveten, birçok vilayette gureba hastaneleri kurulmuş ve kimsesiz çocuklar için sanayi mektepleri biçiminde ıslahhaneler açılmıştır (Özbek, 2006: 36).

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte, devletin düzeni değiştiği gibi, sosyal düzen ve sosyal ihtiyaçlar da değişmeye başlamıştır. Devletin sanayileşmeye başlaması, uluslararası ittifaklara dâhil olması, dünyadaki sosyal ve siyasi gelişmelerin Türkiye'yi de doğrudan etkilemesi gibi birçok sebep, özellikle de toplum hayatında cereyan eden hızlı sosyal değişme süreçlerinin doğal bir sonucu olarak artan sosyal ihtiyaçlar, devletin sosyal politika üreten bir sosyal devlet olmasını gerekli kılmıştır.

Bilindiği gibi, İkinci Dünya Savaşının ardından oluşan yeni sosyal, siyasi ve ekonomik düzen Türkiye'deki birçok yeni gelişmenin de belirleyicisi olmuştur. Sanayileşmeye bağlı olarak, kırsal kesimlerden şehirlere yapılan göçler 1950'lerde başlamış ve 1990'lı yıllara kadar artarak devam etmiştir. Bu dönemde çok partili siyasi hayata geçilmesiyle birlikte yeni siyasi anlayışlar oluşmaya başlamış, şehir merkezlerinde hızlı ve kontrolsüz nüfus artışları baş göstermiş ve çok boyutlu hatta karmaşık bir sosyal değişme süreci yaşanmaya başlamıştır. Özellikle; kırsal kesimlerden şehir merkezlerine yapılan göçlerle aile yapısındaki değişimler, geleneksel dayanışma ağlarının çözülmesi, göçle birlikte yoksulluğun şehir merkezlerine taşınması; sosyal ihtiyaçları artırdığı gibi, bu ihtiyaçların dayanışma ağlarıyla giderilmesine yönelik refleksleri de zayıflamıştır. Sürecin doğal bir sonucu olarak; işçi işveren ilişkileri şekillenmeye başlamış, hızla artan sosyal sorunların çözümünde ve sosyal ihtiyaçların giderilmesinde sosyal politikalar ön plana çıkmaya başlamıştır. Nitekim, devletin sosyal politikaları da dönemin sosyal ihtiyaçlarına paralel olarak şekillenmeye başlamıştır.

Türkiye’de sosyal politika ve sosyal güvenlik alanındaki en önemli yasal düzenlemeler bu dönemde yapılmıştır.

Osmanlı’da asırlar boyu devam eden ve vakıfların önemli roller üstlendiği geleneksel dayanışma yöntemleri bir tarafa bırakıldığında, Türkiye’de devlet merkezli modern anlamda sosyal politika anlayışı 1960’lı yıllarda başlamıştır. Bu politikaların uygulanmasında ihtiyaç duyulacak nitelikli personelin yetişmesini hedefleyen sosyal hizmet eğitimi de, devletin geliştirdiği sosyal politikalara paralel bir seyir izlemiştir. İlk önce 1959 yılında; yoksulluğu araştırmak, yapılacak sosyal hizmetleri tespit etmek, çocukları okul öncesi ve okul döneminde korumak gibi amaçlarla, 7355 sayılı kanunla Sosyal Hizmetler Enstitüsü kurulmuştur. Ardından 1961 yılında Enstitüye bağlı olarak, sosyal hizmet alanında çalışacak uzmanları yetiştirmek üzere Sosyal Hizmetler Akademisi kurulmuştur. Türkiye’de sosyal hizmet alanında eğitim veren ilk yükseköğretim kurumu olarak bilinen akademi, 1965 yılında ilk mezunlarını vermiştir. 1967 yılında ise, Hacettepe Üniversitesi bünyesinde Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümü kurulmuştur. (Kongar, 1978: 196). Bu dönemde adı geçen eğitim kurumlarının açılmasında, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de hızla artan sosyal sorunları çözüme ve sosyal refahı sağlamada; birey, aile ve gruplara sosyal yönden yardımcı olmada sadece iyi niyetin yeterli olmayacağı, bilgi ve beceri isteyen, uzmanlık gerektiren mesleki bir alana ihtiyaç olduğu düşüncesi etkili olmuştur (Alptekin, 2013: 353).

1963 yılında, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuş, il merkezlerinde Sosyal Hizmet Koordinasyon Kurulları ve İl Sağlık Müdürlükleri bünyesinde Sosyal Hizmet Müdürlükleri oluşturulmuştur. Bu müdürlükler, uzun yıllar Türkiye’de sosyal hizmetlerin yürütülmesinde icracı kurumlar olarak devam etmiştir. Bu kurumların personel ihtiyacı da uzun yıllar, Sosyal Hizmetler Akademisi ve Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümü mezunlarının istihdamıyla karşılanmıştır (Yeler, 2019; 15).

1980’li yıllar, Türkiye’de sosyal hareketliliklerin yoğun olarak gözlemlendiği, kırsal kesimlerden göçlerin halen devam ettiği ve nüfus artışına paralel olarak sosyal ihtiyaçların daha belirgin hale geldiği bir dönem olmuştur. Şehir merkezlerinde oluşan yeni sosyal ortamda gelir dengesizliklerinin baş göstermesi, sosyo-politik kimlik hareketleri arasındaki çatışmaların da önemli sebeplerinden birisi olmuştur. 1980’li yıllardan itibaren Türkiye ekonomide liberal bir sisteme geçip dünya ekonomisiyle tam entegrasyonu sağlamayı hedeflese de, mevcut uygulamalar sosyal sınıflar arası dengesizliği gideremediği gibi, ihtiyaçlara da cevap vermede yetersiz kalmıştır (Ayata, 1998; 164). Bu dönemde devlet,

sosyal sınıflar tarafından dile getirilen öfkeye cevap vermeye çalışırken sosyal politika alanında da önemli düzenlemeler yapmıştır.

Kronolojik olarak bakacak olursak; 1983 yılında 2828 sayılı yasa ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) kurulmuş, 1986 yılında, Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) kurulmuş ve 1992 yılında da Yeşil Kart Kanunu yürürlüğe girmiştir. SHÇEK, korunmaya ve bakıma muhtaç çocuk, aile, yaşlı, özürlü vb. kesimleri koruma altına almayı hedeflemiştir. SYDTF, toplumun ekonomik olarak en alt seviyelerinde bulunan yoksullara sosyal yardımlar vasıtasıyla refah sağlamayı hedeflemiştir. Yeşil kart uygulaması ise, yoksulların tedavi masrafının devlet tarafından karşılanmasını amaçlamış ve yoksulların sağlık hakkının kabul edilmesi açısından Türkiye’de ileri bir adım olmuştur (Kesgin, 2012:47). Burada sözü edilen uygulamalar, sosyal hizmetin sunumunda devlete sorumluluk yükleme ve sosyal hizmet alanındaki kurumsallaşma açısından önemli gelişmeler olmuştur. Buna rağmen sosyal hizmet eğitimi alanında artan ihtiyaca cevap verecek nitelikte gelişmeler olmamıştır.

1961 yılında Sosyal Hizmetler Enstitüsü bünyesinde açılan Sosyal Hizmetler Akademisi ve 1967 yılında Hacettepe Üniversitesi bünyesinde açılan Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümü 1981 yılına kadar, bu alanda eğitim veren iki kurum olarak devam etmiştir. 1981 yılında kabul edilen 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu ile Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümü kapatılmış, aynı kanun çerçevesinde Sosyal Hizmetler Akademisi, Hacettepe Üniversitesi bünyesinde Rektörlüğe bağlı Sosyal Hizmetler Yüksekokulu olarak yeniden yapılandırılmıştır (Karakuş, 2015: 171). Bu bölüm, 2000’li yıllara kadar Türkiye’de sosyal hizmet alanında eğitim veren tek yükseköğretim kurumu olarak varlığını sürdürmüştür. Sosyal hizmetin kurumsallaşması ve uygulamaların yaygınlaşması konusunda yeterli bir örgütlenmeye gidilmediği için, sosyal hizmet alanında istihdam edilecek nitelikli uzman personele de ihtiyaç duyulmamıştır (Karatay, 2007:315). Bu iki eğitim kurumundan mezun olanlar da genellikle; köy kalkınması, gecekondu çalışması gibi alanlar başta olmak üzere hastanelerde, cezaevlerinde, çocuk bakım yurtlarında, huzurevlerinde, sendikalarda ve fabrikalarda istihdam edilmiştir (Karakuş, 2015: 171).

1990’lı yıllar, kırsaldan şehir merkezlerine yapılan göçlerin büyük oranda tamamlandığı ve sosyal politika ihtiyacının çok belirgin bir şekilde ön plana çıktığı dönem olmuştur. 25-30 yıldır kırsal kesimlerden şehir merkezlerine yapılan göçler, yoksulluğun katlanarak devam etmesi, sosyal sorunların ve ihtiyaçların çeşitlenmesi ve bunlarla başa çıkmada devletin reflekslerinin oldukça zayıf olduğu bir görünüm arz etmektedir. Bu

dönemde, insanların sosyal ihtiyaçlarının giderilmesinde hemşericilik esasına dayalı olarak kurulan dayanışma dernekleri önemli roller üstlenirken, yerel yönetim birimi olan belediyeler de sorumluluk üstlenerek, sosyal belediyecilik anlayışı çerçevesinde sosyal yardımlarla ve bazı sınırlı uygulamalarla sosyal ihtiyaçlara cevap vermeye başlamıştır.

Nitekim 2000’li yıllar, artan sosyal ihtiyaçları karşılamada yereldeki belediyelerin ve dayanışma derneklerinin çabalarının yetersizliğinin fark edildiği, sosyal politika anlamında devlet politikalarının yeniden revize edilmesini gerekli kıldığı bir dönem olmuştur. 2006 yılında sosyal güvenlik reformunun yapılması, 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması, söz konusu ihtiyaçların bir sonucu olarak dikkat çekmektedir (Yeler, 2019 : 16).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması, sosyal devlet anlayışı açısından ileri bir adım olmuştur. Bakanlığa, sosyal politika anlamında genel ve ulusal politikaları belirleme ve koordinasyon yetkisi verilerek, sosyal politika alanındaki dağınıklığın giderilmesi hedeflenmiştir. 2018 yılında yayınlanan 703 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı birleştirilmiş ve yeni bakanlığın adı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak tescil edilmiştir. Bu gelişmelerle birlikte devletin sosyal politika anlayışı açısından yeni bir döneme girilmiştir. Nitekim 2000’li yıllardan itibaren sosyal politikadaki hızlı değişim sosyal hizmet eğitimine de yansımış ve bu alanda oluşacak nitelikli personel ihtiyacı göz önünde bulundurularak üniversitelerde hızla sosyal hizmet bölümleri açılmaya başlamıştır.

Hacettepe Üniversitesi bünyesindeki Sosyal Hizmetler Yüksekokulu 2002 yılına kadar Türkiye’de sosyal hizmet eğitimi veren tek kurum iken, 2002 yılında Başkent Üniversitesi bünyesinde Sosyal Hizmet Bölümü açılarak bu sayı ikiye çıkmış; 2006 yılından itibaren ise, birçok üniversitede sosyal hizmet bölümleri açılmaya başlamıştır. Nitekim 2006 yılından 2016 yılına kadar geçen 10 yıllık süre zarfında, devlet üniversiteleri ve özel üniversiteler olmak üzere toplam 90 üniversitede sosyal hizmet bölümü açıldığı tespit edilmiştir (Alptekin & vd.: 2017: 52)

Bir tarafta devletin sosyal politika alanındaki düzenlemeleri ve sosyal hizmet alanında çalışacak nitelikli uzman personele ihtiyaç olduğu düşüncesi, diğer tarafta mesleğin popüler olduğuna yönelik algı, sosyal hizmet bölümlerini cazip hale getirdiği gibi; eğitimin içeriği ve niteliği, bölümden mezun olanların istihdamı gibi yeni sorunları ve tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

3. Sosyal Hizmet Eğitiminin Güncel Sorunları

Güncel verilere göre Türkiye genelinde 100 civarında üniversitede sosyal hizmet bölümü açılmış bulunmaktadır. Bunlar arasında 33 devlet üniversitesi, 15 vakıf üniversitesi ve 5 de Kıbrıs üniversiteleri olmak üzere toplam 53 üniversitede 62 program (53 birinci öğretim, 9 ikinci öğretim) aktif durumda olup lisans eğitimi vermektedir (YÖK Atlas, 2019) Bunlara ilaveten İstanbul Üniversitesi ve Erzurum Atatürk Üniversitesi bünyesinde uzaktan eğitim veren açık öğretim programları vardır. Bütün bu bölümler hesaba katıldığında 2018 yılında üniversitelerin sosyal hizmet programlarına kayıt yaptıran öğrenci sayısı 6.250 civarındadır (Yeler, 2019;17). Sosyal hizmet bölümlerinde öğrenci kontenjanları her geçen yıl artmakta iken, bölüm mezunlarının aynı oranda istihdamı gerçekleşmemektedir. Bu durum, birkaç yıl içerisinde bölüm mezunlarının birikmesi ve istihdam alanında önemli sorunlarla yüzleşme riskini taşımaktadır. Basit bir kıyaslama ile bakacak olursak; 2015 yılı verilerine göre İngiltere’de 88.726 sosyal çalışmacı aktif olarak hizmet sektöründe çalışırken, Türkiye’de kamu ve özel sektörde toplam 4975 sosyal çalışmacının istihdam edildiği tahmin edilmektedir (SHUDER, 2015). Şüphesiz her devletin sosyal politika anlayışı ve geliştirilen sosyal politikaların uygulanması devletin politik tavrı ve toplumsal yapının temel dinamikleriyle doğrudan alakalıdır. İstihdamı belirleyecek olan da yine her devletin kendi uygulamaları çerçevesinde yapılacak değerlendirmelerdir. Bu sebeple ülkeler arası yapılacak kıyaslamalardan isabetli sonuçların beklenmesi zor olmakla birlikte; Türkiye’de halen kamu, yerel yönetimler ve özel kuruluşlar tarafından yürütülen sosyal hizmet içerikli hizmetlere bakıldığında, sosyal çalışmacı istihdamının oldukça az ve yetersiz olduğu görülmektedir. Günümüzde kamu kurumları arasında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve belediyeler yoğun olarak sosyal hizmet içerikli faaliyetler yürütmektedirler. Bakanlıklarda bu hizmetler genel olarak sosyal hizmet bölümü mezunlarının istihdamıyla gerçekleştirilirken, Diyanet İşleri Başkanlığı ve belediyeler genellikle bu alanda formasyonu olmayan, mevcut personeli ile bu hizmetleri yürütmektedirler. Bu alanda oluşan karmaşıklığın giderilmesi ve hizmetlerin profesyonelleşmesi açısından, sosyal politikaların gözden geçirilmesi ve istihdamın revize edilmesi önemli görülmektedir.

Sosyal hizmet anlayışı ve başarılı uygulamalar şüphesiz her toplumun kendi kültürel yapısı, sosyal ihtiyaçları ve değerleriyle bütünlük arz ederek gelişmektedir. Türkiye’de sosyal değişme ve modernleşme sürecinde geleneksel anlayışın halen varlığını devam ettirmesi, aile, komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin bir dayanışma sistemi olarak halen

önemini koruması, modern toplumlarda ortaya çıkan ve kronikleşen sosyal sorunların oluşmasını ve görünür olmasını geciktirmektedir. Bu durum; bazı klasik sosyal hizmet teorilerinin ve Avrupa’da geliştirilen uygulama pratiklerinin Türkiye’nin mevcut sosyal yapısıyla uyumsuz olabileceği durumlar ortaya çıkarmaktadır. Bu uyumsuzluğun sebep olduğu yorum farkları sosyal hizmet eğitimine de etki etmektedir. Türkiye’de sosyal hizmet eğitimi uzun yıllar, yabancı kaynakların tercümesi ve Avrupa ülkelerinde geliştirilen uygulamalar referans alınarak yürütülmüştür. Bu durumun, sosyal hizmet bölümlerinden mezun olan sosyal çalışmacıların, istihdam edildikleri kurumların çalışma pratiklerine uyumu konusunda olumsuz etkileri olduğu düşünülebilir. Örnekle açıklayacak olursak; 2017 yılı verilerine göre; İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde sosyal hizmet içerikli hizmetlerde toplam 1505 personelin çalıştığı ve bunlar arasında sadece 4 personelin sosyal hizmet bölümü mezunu olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun sebebini sorduğumuz yetkili mevcut durumu şu şekilde açıklamıştır: *“Bizim yürüttüğümüz çalışmalar, sosyal çalışmacıları tatmin etmiyor. Sosyal Hizmet Bölümünden mezun olarak bize gelenler, buradaki uygulamaların üniversitede aldığı eğitimden farklı olduğunu, dolayısıyla burada mesleğini yapamayacağını söyleyerek başka bir arayışa giriyorlar. Bizim uygulama pratiklerimiz mevcut sosyal ihtiyaçlara göre şekilleniyor ve belirli bir hız gerektiriyor. Sosyal çalışmacıların istediği bir çalışma yöntemini benimserseniz, bir yılda yapacağımız işler on yıla kadar uzayabilir”* (M. Çelik, kişisel iletişim, Eylül, 2017). Benzer şekilde; aynı tarihlerde Sakarya Büyükşehir Belediyesinde Sağlık ve Sosyal Hizmetler dairelerinde toplam 73 personelin istihdam edildiğini ve bunlar arasında sadece 3 personelin sosyal hizmet bölümü mezunu olduğu tespit edilmiştir. Sosyal hizmet bölümü mezunlarının istihdam azlığının sebebini sorduğumuz yetkili; *“sosyal hizmet bölümü mezunlarından verim alamıyoruz. Psikologlar ve sosyologlar bizim yürüttüğümüz faaliyetlere daha kolay uyum sağlıyorlar. Sosyal hizmet bölümü mezunları bize çok idealist düşüncelerle geliyorlar, yaptığımız çalışmalara baktıklarında, bu çalışmaların aldıkları eğitime uygun olmadığını düşünüyorlar, biz de onlardan verim alamıyoruz”* (D. Yüce, kişisel iletişim, Eylül, 2017) diyerek benzer sorunlara işaret etmiştir. Son yıllarda üniversitelerde açılan sosyal hizmet bölümleriyle birlikte; yeni eğitim materyali oluşturma girişimleri gözlemlenmektedir. Bununla birlikte; Türkiye’nin sosyal değişme süreci referans alınarak sosyal ihtiyaçların analizinin yapılması, bu ihtiyaçların giderilmesinde kamu ve özel sektörün rol dağılımının tespit edilmesi ve eğitim içeriğinin kurumsal pratiklere uyumlu olacak şekilde revize edilmesi gerekmektedir.

Son yıllarda üniversitelerde açılan sosyal hizmet bölümlerinin çokluğuna rağmen, akademik bir disiplin olarak sosyal hizmetin, diğer akademik disiplinler arasında nasıl konumlanacağı konusunda bir kafa karışıklığı söz konusudur. Mesela; üniversitelerde sosyal hizmet bölümleri farklı fakülteler bünyesinde kurulmaktadır. Hali hazırda kurulmuş olan bölümlere bakıldığında; bazıları İktisadi İdari Bilimler Fakülteleri bünyesinde, bazıları da Fen Edebiyat Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi gibi farklı fakülteler bünyesinde yer almaktadır (YÖK Atlas, 2019). 4 yıllık lisans eğitimi veren bu bölümlerin ortak bir müfredatı da söz konusu değildir. Her bölüm, kendi bakış açısı çerçevesinde bir müfredat geliştirip onu uygulamaktadır. Mevcut bölümler arasında koordinasyonun sağlanıp, ortak bir müfredat geliştirilmesi ve tüm üniversitelerde aynı müfredatın uygulanması, eğitimin niteliğinin artırılması açısından öncelikli bir ihtiyaç olarak dikkat çekmektedir.

Sosyal hizmet bölümlerinden mezun olanların mesleki unvanı, bu alanda sıkça tartışılan konulardan birisidir. Türkiye’de ilk sosyal hizmet eğitim kurumu olan Sosyal Hizmetler Akademisi’nden mezun olanların diplomalarına ilk yıllar “Sosyal Hizmet Mühürsüsü” yazılmış, 1967 yılında kurulan Sosyal Çalışma bölümü 1971 yılında “Sosyal Çalışmacı” unvanıyla mezunlar vermeye başlamış ve sonraki yıllarda da bu unvan değiştirilerek “Sosyal Hizmet Uzmanı” yazılmaya başlamıştır (Karakuş, 2015:170). Bu bölümlerden mezun olanlar da “Sosyal Hizmet Uzmanı” unvanını kullanmışlar ve meslek bu isimle tanınmıştır. 2005 yılında, Bolonya süreci kriterleri dikkate alınarak YÖK yasasında değişiklik yapılmış ve diplomalara unvan yazılmaması, sadece mezun olunan programın adının ve derecenin belirtilmesi kararlaştırılmıştır. Bu düzenlemeyle beraber, sosyal hizmet bölümlerinden mezun olanların unvanı meselesi tartışmaya açılmıştır.

2005 yılında yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve 2013 yılında yürürlüğe giren Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği sosyal hizmet bölümü mezunları için yeni bir mesleki unvanı hüküm altına almıştır. Çocuk Koruma Kanununda “Sosyal Çalışma Görevlisi” adında bir mesleki unvan zikredilmiş ve sosyal hizmet bölümü mezunları da bu kategoriye dâhil edilmiştir. Buna göre “Sosyal Çalışma Görevlisi”; üniversitelerin psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren bölümlerden mezun meslek mensuplarını ifade etmektedir. Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği’nde de sosyal çalışma görevlisi aynı şekilde tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar, sosyal hizmet

bölümlerinden mezun olanların mesleki unvanının yasal dayanağını oluşturmaktadır (Yeler, 2019:17).

Türkiye’de sosyal politika ve sosyal hizmetin tarihi seyrine bakıldığında, sosyal politikaların sosyal hizmetlerin sınırlarını ve standardını büyük ölçüde belirlediği görülmektedir. Sosyal hizmetlere ve sosyal yardımlara ayrılan paylar, bu alandaki hizmet modelleri devletin geliştirdiği sosyal politikalar tarafından belirlenmektedir (Daniş, 2007: 63). Bu sebeple; sosyal hizmetlerin niteliği ve sosyal hizmet eğitiminin sorunlarının çözümü için öncelikle sosyal politikaların dinamikliği, işlevselliği ve sosyal ihtiyaçlara cevap vermesi açısından bir standarda kavuşturulması gerekmektedir.

Sonuç

Günümüz şartlarında sosyal politikalar, sadece çalışma ve iş alanlarıyla sınırlı olmaktan çıkıp, toplumun her kesiminin yüzleşebileceği sosyal sorunları ve sosyal ihtiyaçları muhatap alacak bir kapsama ulaşmıştır. Türkiye’de şehirleşme, modernleşme vb. süreçlerin doğal sonucu olan sosyal ihtiyaçlar, sosyal devlet ilkesi gereği, sosyal politikaları şekillendirmekte ve sosyal hizmetler de bu politikaların uygulama biçimi olarak gelişmektedir. Devletin sosyal politikalarını uygulamada uzman ve nitelikli personel ihtiyacına cevap vermek üzere kurgulanan sosyal hizmet eğitimi, sosyal hizmet anlayışının gelişmesine paralel bir seyir izlemektedir.

Türkiye’de modern anlamda sosyal politikalar 1960’lı yıllarda başladığı gibi, bu alanda çalışacak nitelikli personel yetiştirmek üzere sosyal hizmet eğitimi de aynı dönemde başlamıştır. Her ne kadar 1961 Anayasasında “sosyal devlet” ilkesine vurgu yapılsa da, geliştirilen sosyal politikalar Türkiye’de kırsaldan şehir merkezlerine yapılan yoğun göçlerle birlikte ortaya çıkan sosyal sorunları çözecek ve ihtiyaçları giderecek yeterlilikte olmamıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, sosyal hizmet eğitime de gerekli önem verilmemiş ve 1960’lı yıllarda başlayan sosyal hizmet eğitimi 2000’li yıllara kadar 1-2 bölümle devam etmiştir.

2000’li yıllarda Türkiye’nin sosyal yapısı, kırsaldan şehir merkezlerine göçlerin tamamlandığı ve şehir merkezlerinde birikmiş sosyal sorunların çözümünde ve ihtiyaçların giderilmesinde geleneksel yöntemlerin yeterli olmadığı bir tabloyu yansıtmaktadır. Aile içi dayanışmanın, hemşericilik esaslı dayanışma ağlarının ve mevcut sosyal politikaların yeterli olmadığı bu ortamda, sosyal devlet anlayışı çerçevesinde yeni uygulamalar geliştirilmeye başlamış ve buna paralel olarak da üniversitelerde hızla sosyal hizmet bölümleri açılmıştır.

Sosyal hizmet eğitiminde güncel uygulamalara bakıldığında, eğitim alanında kaynak üretimi, alt yapı, standardizasyon ve mezunların istihdamı gibi alanlarda önemli sorunlar söz konusudur. Sosyal hizmet bölümü mezunlarının kurumlarda devletin sosyal politikalarının uygulayıcısı olacakları dikkate alındığında; öncelikle sosyal politikaların istikrarı, toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek hıza ve esnekliğe sahip olması, eğitimlerin de kamu pratiğine uyumlu olacak şekilde geliştirilmesi gerekmektedir.

Sonuç itibariyle denilebilir ki; toplumun ve sosyal sorunların sürekli bir değişim içerisinde oluşu, sosyal politikalara yön vermektedir. Bu sosyal değişimler, sosyal hizmetin çalışma alanında yer alan sorunları şekillendirirken, sosyal politikaların sosyal hizmetlerle ilgili ilkeleri, mevzuatı ve uygulamaları bir dinamizm içerisinde olmak durumundadır. Bu dinamizm Türkiye'deki sosyal hizmet eğitimine yansıtılmadığı takdirde, bu üç olgu arasında süreksizlik, başarısızlık ve yetersizlik söz konusu olacaktır.

KAYNAKÇA

- YEMİŞÇİ, Derya Alımanoğlu (2017), “Öğretide Kavram Karmaşası Üzerine Bir Örnek: Sosyal Hizmet ve Benzer Kavramlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 10, Sayı 50.
- ALPTEKİN, Kamil & Selami Topuz ve Oğuzhan Zengin (2017). “Türkiye’de Sosyal Hizmet Eğitiminde Neler Oluyor?”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Ekim 2017, Cilt 28, Sayı 2.
- ALPTEKİN, Kamil & Selami Topuz ve Oğuzhan Zengin (2013). “Türkiye’de Sosyal Hizmet Eğitiminde Mevcut Durum: Tespitler, Analizler ve Öneriler”, *Sosyal Hizmet Sempozyumu* 2013, <http://shb.kocaeli.edu.tr/Sempozyum2013.pdf> Erişim: 10.10.2019, 23.45
- AYATA, Ayşe (1998), “Türkiye’de Kimlik Politikalarının Doğuşu, 75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru”, (Edit. Artun Ünsal), İstanbul.
- DANIŞ, Mehmet Zafer (2007). “Sosyal Hizmet Mesleği ve Disiplininde Sosyal Politikanın Yeri ve Önemi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt 18, Sayı 2 Ekim 2007, s.51-64.
- ERSÖZ, H. Yunus (2005). “Sosyal Politika – Refah Devleti – Yerel Yönetimler İlişkisi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 2005, Cilt 55, Sayı,1.
- KARAKUŞ Bülent (2015). “Sosyal Hizmet Mezunlarının Kadro ve Unvanı ‘Sosyal Hizmet Uzmanı / Sosyal Çalışmacı’”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Ekim 2015, Cilt 26, Sayı 2.
- KARATAY, Abdullah (2007). *Cumhuriyet Dönemi Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007.
- KESGİN, Bedreddin (2012). *Sosyal Politikanın En Önemli Kurumu: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı*, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 30.
- KONGAR, Emre (1978). *İnsanı Yönlendirme ve Sosyal Hizmetler*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- ÖZBEK, Nadir (2006). *Cumhuriyet Türkiye’sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar*, İstanbul: Tarih Vakfı Emeklilik Gözetim Merkezi Yayınları.
- SHUDER (2015). <http://shuder.org/sosyalhizmet/sh8.html> Erişim: 25.10.2019, 01.15
- Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği (2013). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/02/20130209-3.htm> Erişim: 25.10.2019, 22.40.
- TEATER, Barbara (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri* (çev. Abdullah Karatay, D.Barna Çiftçi), Ankara: Nika Yayınları.
- YELER, Abdülkadir (2019), “Türkiye’de Sosyal Hizmet Eğitimi”, *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, Güz, 2019.
- YÖK ATLAS (2019). <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=10193> Erişim: 10.10.2019, 23.15.
- 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu
2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu.
5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu.
7355 Sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsünün Kurulmasına Dair Kanun.